אוקטובר 2026

חיל הקשר והתקשוב
עלון מורשת

המברק עבור יעבור

מה בעלון

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

מלחמת יום הכיפורים 1973- במלאת 53 שנים

- **דבר קשר"ר מלחמת יום הכיפורים – אלוף (מיל') שלמה ענבר** – עמוד 2
- **שמות 70 נופלי המלחמה מחיל הקשר** – עמוד 3
- **מלחמת יום הכיפורים** – עמודים 4–6
- **חיל הקשר במלחמת יום הכיפורים** – עמודים 7–8
- **מקבלי העיטורים בחיל הקשר במלחמת יום הכיפורים** – עמוד 9

דבר קשר"ר מלחמת יום הכיפורים – אלוף (מיל') שלמה ענבר

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

דבר האלוף (מיל') שלמה ענבר, קצין קשר ואלקטרוניקה ראשי במלחמת יום הכיפורים

מלחמת יום הכיפורים היא המשך ישיר של שרשרת מלחמות ופעילות ביטחונית – מלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה ופעילויות רבות נוספות. כמו במלחמת העצמאות, עמדה גם במלחמה זו השאלה של להיות, לנצח ולחיות, או לחדול ולהעלם כאפיזודה היסטורית. עמדנו במלחמה בזכות ההכנות היסודיות, רוח הלוחמים ורוח העם, וניצחנו את כוחות האופל שבאו עלינו לכלותינו. מאז נלחמנו במלחמות נוספות, אך הם לא היו בעצימות של מלחמת יום הכיפורים.

במלחמת יום הכיפורים התגלתה עליונותו של האדם בחיל הקשר והאלקטרוניקה. האמצעים וההכנות שנעשו שנים רבות לפני המלחמה והאימונים והתרגילים המפרכים קיבלו ביטוי עליון בביצוע עילאי של החיל, שתיפקד היטב במלחמה ואיפשר את ההתארגנות המהירה והלחימה הקשה בו־זמנית בשתי חזיתות, בצפון ובדרום, ואת השגת הניצחון. החיילות והחיילים, המפקדות והמפקדים, פעלו ברוח החיל – המברק עבור יעבור – ודבר לא עצר בעדנו. כיום האמצעים שונים, התנאים שונים. דבר אחד נותר כשהיה, וכל עוד יישאר – עתידנו מובטח – וזו הרוח – המסירות, ההקרבה, ההתנדבות, הידע והיכולת לתפקד בכל לחץ, בתנאי הקרב הקשים ביותר.

האדם והרוח הם אלה המביאים את הניצחון, וכל עוד רוח החיל עמנו, נשיג את יעדינו.

אלוף (מיל') שלמה ענבר (בורשטיין), נשיא העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב

מוצב פיקוד צפון 'ארמון', הר כנען, מלחמת יום הכיפורים

סביב השולחן, מימין לשמאל: סגן מפקד פיקוד צפון תא"ל יקותיאל אדם, הרמטכ"ל רא"ל דוד (דדו) אלעזר, מפקד החפ"ק האווירי של הפיקוד האלוף מרדכי (מוטי) הוד, מפקד פיקוד צפון האלוף יצחק (חקה) חופי, מפקד הקשר ב'ארמון' רס"ן יענק'לה זלצברג; מאחורי האלוף הוד: יועץ מיוחד לרמטכ"ל האלוף רחבעם זאבי, מג"ד הלוחמה האלקטרונית סא"ל יוסף ברנע. צלם: דובר צה"ל, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, 4063/1.

חיל הקשר והתקשוב
עלון מורשת

המברק עבור יעבור

70 שמות נופלי המלחמה מחיל הקשר

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

משפחת חיל הקשר והתקשוב כואבת את לכתם של חיילנו,
משתתפת בצער המשפחות ותמשיך ללוותן.

רב״ט יואב אברהם
רב״ט מאיר אהרוני
רב״ט איתן (אלכסנדר) אוסובסקי
סרן יוסף (יוסי) אופגנדן
סמ״ר מיכה אורי
רב״ט רפאל אזנקוט
סמל אילן אלטובסקי
סמל שלום־רוני אמדור
סגן יעקב אסא
רב״ט אברהם בן עמי
סמל דוד בניה
רב״ט יעקב (קובי) בן־נחום
רס״ל אמנון בן־ציון
סמ״ר אליהו בן־שטרית
רס״ל אליהו בסון
סגן שמואל בשן
רב״ט חיים גוזלן
סמ״ר אריה (ליאון) גלוקנברג
סמל אשר גמפל
סמל יובל דהבו
סרן יוסף דשא דסה
סג״ם גדעון־אליהו הדני
סמל שמעון (סרג׳יו) הלפרין
סמל משה הראל הוכברג

סרן אריה הר־טל הלבזייט
טור׳ אריה הרנר
סמל שמואל וייס
סמ״ר בנימין (ברנרד) זילבר
סמל דן טאוב
רב״ט ציון טייב
סמל נתנאל טלזק
סמל אביב כהן
רב״ט יובל כהן
סמ״ר עזרא־יעקב כהן
סמל עמנואל (מנו) כהן
סמ״ר שמואל (שמוליק) כהן
סמל אריה כספי
רס״ל אוריאל לוי
רב״ט ישראל (שרוליק) לוי
סמל מרדכי (מוטי) לוי
סמל שלמה (מומו) לוי
רב״ט מימון (רחמים) ממן
סמ״ר ישי מנדל
סמ״ר אליהו (אחלי) מסלטון
רב״ט אהרו משה־זדה
סמל טל נבו
סמל יפה ניסים

סרן אברהם (אברמל׳ה) נישטיין
סמל מזל נעים
רב״ט יוסף סבח
רס״ן נתן פישמן
סמל יעקב פרוכטנבאום
סמל שלמה פרושנובסקי
סג״ם אברהם (יוסף) פרידריך
טור׳ בנימין (בני) פרנק
טר״ש יוסף (יוסי) פרנקל
רס״ל דוד פרץ
סמל אפרים (אפי, מותי) קאופמן
רב״ט יורם קמיניסקי
סמל נתן (נתיק) קפלן
רב״ט שלום קרנר
סמל סלומון (סמיק) רוזנבלום
סמל רוברט (רוני) רייך
רב״ט ניבה שאול
סרן יעקב שחר מורגנשטרן
סרן אילן שמעיה
סמל אליהו שמש
רס״ן דן שרוני המלט
סמ״ר אהוד שרעבי
סמ״ר אדמון (אדי) ששון

המברק עבור יעבור

מלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

פתיחת המלחמה

ביום הכיפורים תשל"ג, 6 באוקטובר 1973, פתחו צבאות מצרים וסוריה במתקפה כוללת נגד מדינת ישראל. המטרה הייתה להשמיד את כוחות צה"ל בקידמת סיני ולהתייצב ב'קו המעברים' (מעבר הג'ידי ומעבר המיתלה), להשמיד את כוחות צה"ל ברמת הגולן ולהתייצב על הירדן, ובכך לבטל את הישגי ישראל במלחמת ששת הימים.

מלחמת יום הכיפורים נפתחה בהפתעה. צה"ל הופתע מהיוזמה המצרית־סורית, ותפיסות העולם, כי די בצבא הסדיר ובחיל האוויר לבלום את האויב וכי ניתן לסמוך על התרעת המודיעין – קרסו.

מצרים החלה בתכנון ממשי של המלחמה בראשית שנת 1973, ורתמה את סוריה למאמץ. במאי 1973 הגיעו ידיעות על כוונות המלחמה של מצרים, והוחלט על צעדי כוננות (כוננות 'כחול לבן'), אך אלה בוטלו כעבור זמן מאחר שהרגיעה נמשכה.

ב־13 בספטמבר 1973 התפתח קרב אווירי עם הסורים באזור טרטוס, במהלכו הופלו 12 מטוסים סוריים ומטוס ישראלי אחד. בעקבות התקרית והיערכות חירום של צבא סוריה על קו הגבול, תוגברו ערב ראש השנה כוחות השריון והארטילריה ברמת הגולן.

בגזרה המצרית היה ידוע על תרגיל מצרי גדול שלקראתו רוכזו כוחות בקו התעלה. באגף המודיעין העריכו שהסבירות למלחמה נמוכה, וכי ההיערכות המצרית מכוונת לקראת התרגיל, וההיערכות הסורית – מחשש מפני ישראל.

בליל 4–5 באוקטובר נודע על יציאת משפחות היועצים הסובייטים ממצרים ומסוריה – צעד שהיה נורת אזהרה. בצה"ל הוכרזה כוננות, ורמת הגולן וסיני תוגברו בכל כוחות השריון והארטילריה הסדירים.

בבוקר יום כיפור, ה־6 באוקטובר, הגיעה ידיעה כי צפויה להיפתח מלחמה באותו ערב, בשתי החזיתות. במשך היום הייתה פעילות קדחתנית והחל גיוס מילואים. משיקולים מדיניים לא אושרה התקפה אווירית מקדימה. התקפת המצרים והסורים החלה בשעה 1400.

הלחימה ברמת הגולן

הקו הראשון של הצבא הסורי, שתכנן לכבוש את רמת הגולן תוך 24 שעות, כלל שלוש דיביזיות חי"ר ממוכן (שבכל אחת מהן כ־220 טנקים) ושתי דיביזיות שריון בעורף, כ־1,200 קני ארטילריה, מערך טק"א צפוף וכ־300 מטוסי קרב. מולו עמדו כוחות סדירים של צה"ל בהיקף חטיבה מרחבית עם שני גדודי חי"ר במוצבים ושתי חטיבות שריון, חטיבה 7 וחטיבה 188, עם 177 טנקים ו־44 קני ארטילריה.

המתקפה הסורית הייתה לכל אורך הקו ברמת הגולן, מלווה בהפגזה ארטילרית ובתקיפות מטוסים. מתוך הערכה שהמאמץ הסורי העיקרי יהיה בגזרה הצפונית, בפיתחת קוניטרה, הופנו עתודות השריון לגזרה זו, ובלמו את הסורים. בגזרה הדרומית הצליחו הסורים לפרוץ ולחדור לשטחנו. הישג סורי נוסף היה כיבוש מוצב החרמון.

כוח מילואים ראשון עלה לרמת הגולן סמוך לחצות ביום הלחימה הראשון, ונכנס לקרב בציר הנפט ליד נפח. בבוקר ה־7 בחודש הגיעו כוחות נוספים ועלו לרמה בכל הצירים. הופעת כוחות המילואים שינתה את מאזן הכוחות, ובלמה את הסורים. לקראת צהריים חולקה הרמה לשתי גזרות, הצפונית באחריות אוגדה 36 והדרומית באחריות אוגדה 210.

בבוקר ה־7 באוקטובר חדרה דיביזיית שריון סורית באזור כודנה, החלה להתקדם לעבר נפח והגיעה עד גדרות המחנה. בדרום הרמה הגיעו הסורים עד אזור קצביה במערב ועד מושב נוב בדרום. חומרת המצב הביאה להחלטה להפנות לחזית זו את אוגדה 146, וזו החלה לנוע באותו יום צפונה. בערב הוחלט בפיקוד צפון לפתוח למחרת בהתקפת נגד.

מלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

בבוקר ה־8 באוקטובר נפתחה התקפת נגד, כאשר אוגדה 146 תוקפת מדרום כמאמץ עיקרי פיקודי, אוגדה 210 תוקפת ממערב בכוח של חטיבה מוקטנת ואוגדה 36 בולמת בצפון. ניסיון של חטיבת "גולני" לכבוש את מוצב החרמון לא צלח, והכוח נסוג. התקפת הנגד נמשכה למחרת ועד בוקר ה־10 באוקטובר הושמד רוב השריון הסורי וצה"ל כבש מחדש את כל שטח הרמה, למעט מוצב החרמון. ב־9 באוקטובר הסורים תקפו שוב בפתחת קוניטרה, אך נבלמו בידי כוחותינו. ב־11 באוקטובר הבקיעו אוגדות 36 ו־210 בצפון הרמה בסיוע חיל האוויר. אוגדה 36 התקדמה כמתוכנן, פרצה למרחב מזרעת בית ג'אן-חאלס והמשיכה מזרחה, אך אוגדה 210 נתקלה בהתנגדות קשה ותוגברה בכוחות מאוגדה 146. ההתקדמות נמשכה גם למחרת, כאשר שתי האוגדות משתלטות על השטח שנודע בהמשך כ"מובלעת" בתחום סוריה.

בשעות אחר הצהרים של ה־12 בחודש חל מפנה, כאשר אוגדה 210 הותקפה בהפתעה בידי כוח משלוח עיראקי. ההתקדמות נעצרה והכוח נערך לבלימה בעמדות מתל־מסחרה עד תל־מרעי. בימים הבאים ביצע צה"ל התקפות מקומיות כדי לשפר את היערכותו בטריז בתוך סוריה, וכן נהדפו התקפות סוריות, עיראקיות והתקפות חיל המשלוח הירדני שהופיע בדרום המובלעת. הכוחות נעצרו ב־14 באוקטובר במרחק כ־40 ק"מ מדמשק, ותותחי "רומח" 175 מ"מ ארוכי טווח הפגיזו את שדה התעופה אל־מאזה בפאתי דמשק.

ב־21 באוקטובר הונחת כוח של חטיבה 317 בחרמון הסורי, כבש את המוצבים הסוריים ותפס את שיא החרמון. בלילה תקפו כוחות גולני, ולאחר קרב עז ורב נפגעים הצליחו בבוקר ה־22 באוקטובר לכבוש את מוצב החרמון ואת סביבתו מידי הסורים שהתבצרו באזור. באותו יום נכנסה לתוקפה הפסקת-האש בחזית הסורית.

הלחימה בסיני

הצבא המצרי, שתכנן לחצות את התעלה בכוחות חי"ר, לבנות גשרים מעל התעלה, להעביר כוחות שריון וארטילריה בהיקף של מספר דיביזיות, להשמיד את כוחות צה"ל בקו התעלה ולהתייצב בקו המעברים, כלל שתי ארמיות מאורגנות בתשע דיביזיות (19 חטיבות חי"ר, 8 חטיבות חי"ר ממוכן, 10 חטיבות שריון, 3 חטיבות מוטסות, חטיבה אמפיבית, חטיבת טילי קרקע־קרקע) עם כ־2,300 טנקים וכ־2,400 קני ארטילריה, מערך טילי קרקע־אוויר וכ־400 מטוסי קרב. מולו עמדה אוגדה 252 עם 283 טנקים ו־52 קני ארטילריה וחיל האוויר עם 358 מטוסי קרב.

כוחות חי"ר מצריים, מתוגברים בנשק נ"ט, צלחו את התעלה בחסות הפגזה עזה שהחלה ב־6 באוקטובר בשעה 1400, פרצו סוללות עפר בצד הישראלי בעזרת סילוני מים, הקימו גשרים למעבר טנקים, והעבירו כוחות שריון לגדה הישראלית של התעלה. למחרת, 7 באוקטובר, המשיכו המצרים להעביר כוחות לגדה המזרחית, לבסס את ראש הגשר ולתקוף את המעוזים. אוגדה 252 המשיכה בקרב הבלימה ומטוסי חיל האוויר תקפו כוחות צולחים וגשרים, בהישגים חלקיים.

אוגדות המילואים (אוגדה 143 ואוגדה 162) החלו להגיע לגזרות הלחימה כבר בערב ה־7 באוקטובר. בבוקר ה־8 באוקטובר יצאו כוחותינו להתקפת נגד, שלא צלחה, אך בלמה את התקדמות המצרים. בין ה־9 ל־13 באוקטובר נוהל קרב בלימה, והמאמץ העיקרי של צה"ל התמקד בחזית הסורית. המצרים תגברו את כוחותיהם לסד"כ של כ־900 טנקים ממזרח לתעלה, מולם צבר צה"ל כ־750 טנקים תחת פיקוד ארבע מפקדות אוגדתיות.

ניסיון מצרי להפעיל כוחות קומנדו מצריים (שישה אגדי קומנדו, חטיבת צנחנים וחטיבה אמפיבית) בעורף בסיני נכשל. מתוך 50 מסוקי MIL-8 שהמצרים הפעילו, 26 הופלו, והכוחות המצריים לא הצליחו למלא את משימותיהם, פרט לחסימת ציר הגישה למעוז בודפשט בצפון התעלה.

ב־14 באוקטובר פתחו המצרים בהתקפה לרוחב כל החזית, כשהם מפעילים כוחות שריון וחי"ר גדולים בסיוע ארטילריה, במגמה להבקיע לעבר המעברים ולעומק סיני. ההתקפה נבלמה בסיוע חיל האוויר. למצרים אבדו כ־250 טנקים. ההתקפה של ה־14 באוקטובר הייתה שיא המאמץ ההתקפי המצרי ובלימתה שמה קץ לתוכנית המצרית להגיע למעברי הג'ידי והמיתלה.

המברק עבור יעבור

מלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

בליל 15–16 באוקטובר החל צה״ל במבצע לצליחת תעלת סואץ (׳אבירי לב׳). גדוד מחטיבת הצנחנים 247 עבר בסירות גומי את התעלה ותפס ראש גשר בצידה המערבי, באזור דוארסואר שבצפון האגם המר הגדול, ליד מעוז מצמד. לאזור הצליחה הובילו שני צירים (טרטור מצפון, עכביש מדרום) שנשקו למערכים המצריים, שהיו רוויים בנשק נ״ט וארטילריה, והיה קושי רב לכבוש אותם ולהשיג שליטה בצירים.

עם שחר ה־16 באוקטובר, הועבר על תמסחים לגדה המערבית של התעלה צוות קרב גדודי (צק״ג) משוריין של חטיבה 421 שכלל 17 טנקים ומספר נגמ״שים. בבוקר ה־16 באוקטובר נע הכוח מערבה ופשט על מפקדות וסוללות טילי קרקע־אוויר (מה שהעניק לחיל האוויר יכולת פעולה באזור הצליחה). הפיקוד המצרי ריכז כוחות בגדות המזרחית והמערבית של התעלה כדי לנתק את צירי התנועה לאזור הצליחה וכיסה את אזור הצליחה באש ארטילרית כבדה, והקרבות העיקריים התנהלו בגדה המזרחית. התקפה על מערכים אלה בליל 16–17 לחודש (קרב ׳החווה הסינית׳) לא צלחה, וכוחותינו ספגו אבדות קשות, אך בחיפוי התקפה זו נגרר בידי טנקים גשר יוניפלוט לתעלה, והרכבתו הסתיימה בשעות אחרי הצהריים ב־17 לחודש, אז החלו כוחות שריון של אוגדה 162 ואוגדה 143 לעבור לצד המערבי של התעלה. ב־18 באוקטובר, לאחר שהמצרים נסוגו מאזור החווה הסינית, הגיע לתעלה גשר הגלילים (שנגרר בידי טנקים) ובשעה 0100 ב־19 באוקטובר עבר טנק ראשון, מחטיבת השריון 421, את הגשר

בבוקר ה־18 באוקטובר החלה אוגדה 162 להתקדם מראש הגשר, לכבוש מתחמי אויב ולהשמיד סוללות טילי קרקע־אוויר. האוגדה התקדמה למרגלות ג׳בל גניפה ולאורך האגמים המרים. ב־19 לחודש התקדמה אוגדה 143 צפונה בגדה המזרחית ובגדה המערבית, והגיעה לפאתי איסמאעיליה ב־22 לחודש. ב־22 לחודש נותק כביש קהיר-סואץ בק״מ ה־101, וכוחותינו ניצבו במרחק 100 ק״מ מבירת מצרים.

הפסקת אש הייתה אמורה להיכנס לתוקף ב־22 באוקטובר, אך משהמצרים לא כיבדו את הפסקת האש (כנראה – עקב התמוטטות מערך הפיקוד והשליטה בצבא המצרי) התקדמה אוגדה 162 דרומה, למבואות העיר סואץ ומעגן עדביה, וכיתרה את הארמיה השלישית המצרית. ניסיון לכיבוש העיר סואץ צלח חלקית. מועצת הביטחון של האו״ם הורתה בחצות ליל 23–24 באוקטובר, על הפסקת אש מיידית, ושני הצדדים הסכימו על הפסקת אש בבוקר ה־24 לאוקטובר.

הלחימה באוויר ובים

בשלב הבלימה פעל חיל האוויר בשתי החזיתות, תקף כוחות אויב וסייע בבלימתם, תקף את הגשרים המצריים על התעלה והשמיד מסוקים מצריים שהנחיתו כוחות קומנדו בסיני. בעת המתקפה נגד סוריה רוכז המאמץ בחזית זו, ומטוסי חיל האוויר סייעו בהבקעה, בבלימת התקפות הנגד של האויב ובקרב על החרמון. בחזית המצרית ריכז חיל האוויר מאמץ לסיוע בצליחה, והשמדת סוללות הטילים המצריות איפשרה למטוסינו לעשות זאת.

חיל הים פעל בים התיכון עם ספינות טילים מודרניות (סער, רשף) המצוידות בטילי ים־ים גבריאל. בקרבות סטי״לים בים הפתוח, ראשונים בהיסטוריה הימית (לטקיה, בלטים) טובעו 12 סטי״לים סוריים ומצריים. ספינות חיל הים הפגיזו יעדים בחופי סוריה, ובהם נמלים ומתקני דלק. בליל 16–17 באוקטובר חדר כוח של הקומנדו הימי לנמל פורט סעיד ופגע במספר ספינות.

ספינות דבור וקומנדו ימי פעלו בים סוף. כבר בלילה הראשון למלחמה חדרו דבורים למעגן מרסה תלמאת בחוף המזרחי של מפרץ סואץ וטיבעו עשרות סירות קומנדו מצריות שהתכוונו לנחות בחוף סיני. בהמשך המלחמה טובעו ספינות מצריות נוספות במפרץ סואץ ובים סוף. לוחמי הקומנדו הימי פעלו שלוש פעמים בנמל ע׳רדקה, והשמידו שני סטי״לים מצריים.

סיום הלחימה

ההפתעה הצבאית של הסורים והמצרים הפכה תוך ימים בודדים לניצחון ישראלי מוחץ, אך המחיר היה כבד מנשוא. עד הסכמי הפרדת הכוחות עם סוריה ב־31 במאי 1974 נפלו 2,656 חללים,. 7,251 חיילי צה״ל נפצעו ו־301 נפלו בשבי, ושוחררו לאחר המלחמה במסגרת חילופי שבויים.

בעקבות מלחמת יום הכיפורים החל משא ומתן ישיר בין ישראל ומצרים, שהניב סדרת הסכמים: הסכם הפרדת הכוחות בינואר 1974, הסכם הביניים בשנת 1975 והסכם השלום בשנת 1979. הסכם הפרדת כוחות בין ישראל וסוריה נחתם במאי 1974.

מלחמת יום הכיפורים הייתה הצלחה צבאית משמעותית. צה״ל התגבר תוך ימים ספורים על הלם ההפתעה, הדף את כוחות סוריה ומצרים, איים באש תותחים על פרברי דמשק, כיתר ארמיה מצרית (ורק התערבות ארה״ב מנעה את כניעתה) והגיע עד טווח של 101 ק״מ מבירת מצרים. אולם המלחמה נתפסה ככישלון בציבור הישראלי, בעולם הערבי ובזירה הבין־לאומית. הדבר נבע מפער בין ציפיות להישגים בשלבי הפתיחה של המלחמה וממספר האבדות הגדול.

הישגים צבאיים הם אמצעים להשגת יעדים מדיניים. מלחמת יום הכיפורים הביאה את מדינות ערב להכרה בחוסר יכולתן להכחיד את ישראל במלחמה, והייתה גורם מרכזי בהחלטת מצרים, הגדולה והחשובה במדינות ערב, לחתום עם ישראל על הסכם שלום.

חיל הקשר במלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

היערכות וסד"כ צה"ל עד מלחמת יום הכיפורים

ההיערכות החדשה של מדינת ישראל לאחר מלחמת ששת הימים שינתה את תפיסת הביטחון: ה'עומק האסטרטגי' שנוצר עקב השליטה ברמת הגולן, בגדה המערבית ובחצי האי סיני הרחיק את האויב מריכוזי אוכלוסייה ומשטחים חיוניים, וההצדקה ל"מלחמת מנע" התפוגגה. הדוקטרינה הצבאית השתנתה: לא עוד מכה מקדימה או מלחמת מנע, נוסח מלחמת סיני או מלחמת ששת הימים, אלא דוקטרינה דו־שלבית: השלב הראשון יהיה בלימת מתקפת צבאות האויב בידי הצבא הסדיר. השלב השני יהיה מתקפה והעתקת הלחימה לשטח האויב.
משמעות השינוי הייתה בין היתר היערכות הגנתית: התבצרות בקווי הפסקת האש, הקמת מערכי הגנה באזורים אסטרטגיים, שיפור כושר הספיגה ופיתוח צירים שיאפשרו ניוד כוחות.

בתקופה בין מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים תוכננו ויושמו בצה"ל מספר תוכניות רב שנתיות: מכבי, גושן, גושן ב' ואופק א'. התוכניות לקחו בחשבון את ההתעצמות הכמותית והאיכותית של צבאות ערב (שביצעו תהליך שיקום מואץ לאחר מלחמת ששת הימים), והעניקו עדיפות ראשונה לחיל האוויר, משום חשיבותו להכרעת המלחמה, בהשגת עליונות אווירית וסיוע לכוחות ביבשה ובים, ועדיפות שנייה לפיתוח הכוח המשוריין, במגמה לבצע בו־זמנית מתקפה בשתי זירות, עם שניים־שלושה מאמצים מערכתיים בכל זירה פותחו מערך מסוקי סער ומערך הובלה אווירי ויבשתי, סד"כ חיל הים הוגדל כדי להגן על הגבול הימי שהתארך. תקציב הביטחון הוגדל מהותית (מ־10% מהתל"ג בשנים ערב מלחמת ששת הימים עד כדי 20% מהתל"ג), אך מגבלות תקציב פגעו בביצוע התכניות הרב שנתיות. מגבלות כוח האדם הביאו להעדפת גידול בסד"כ השריון על פני סד"כ החי"ר.

משנת 1968 ועד שנת 1973 גדל סד"כ צה"ל מ־150 ל־350 מטוסי קרב (הגידול העיקרי היה במטוסי סקייהוק ופנטום מתקדמים; מטוסי אורגן, ווטור ומיסטר יצאו מהשירות) מ־1,300 ל־2,000 טנקים, כמחציתם טנקי סנטוריון (שוט) והיתר טנקי פטון (מגח), שרמן, טירן ו־AMX. הסד"כ גדל מ־7 ל־13 חטיבות שריון (ומחטיבה סדירה אחת, חטיבה 7, לארבע חטיבות סדירות – חטיבה 7, חטיבה 14, חטיבה 188 וחטיבה 401), מחמש לשש חטיבות ממוכנות. בשנת 1971 החל הצבא להצטייד בנגמ"שים 'ברדלס' (M-113). סד"כ החי"ר והצנחנים נשמר על שמונה חטיבות חי"ר ושלוש חטיבות צנחנים. סד"כ חיל הים גדל משלוש ל־13 סטי"לים, משש ל־10 נט"קים.

שולשה כמות גדודי הארטילריה המתנייעת 155 מ"מ, והוקמו שלושה גדודי מרגמות כבדות מתנייעות (מכמ"ת) 160 מ"מ, שני גדודי תומ"תים כבדים M-107 עם תותח מתחלף 175/203 מ"מ, גדודי ארטילריה 130 מ"מ ו־122 מ"מ ומטולי רקטות (מטל"רים) סובייטים 240 מ"מ משלל ששת הימים.

בשנת 1970 הפכה האוגדה מגוף משימתי לגוף קבוע ונקבעה כעוצבת היסוד בצבא היבשה, ושופרו יכולותיה בתחום השליטה והתחזוקה. סד"כ צה"ל הוגדל מארבע מפקדות אוגדה משימתיות במלחמת ששת הימים לשש אוגדות קבועות ערב מלחמת יום הכיפורים. בכל אוגדה הוקם גדוד סיור משוריין (21 טנקים) וגדוד הנדסה משוריין. הוקמו שני גדודי גישור מטכ"ליים.

ביולי 1968 נוספה בצה"ל דרגת תא"ל. בדצמבר 1970 הועלה קשר"ר לדרגת תא"ל וסגנו לאל"ים. ביוני 1971 בוטל תפקיד סגן קשר"ר, ובחי"ק מונו שני אל"מים – אחד מופקד על תחום המבצעים, שני על התחום הטכנולוגי.

חפ"ק פיקוד דרום, אום־חשיבה, מלחמת יום הכיפורים

במרכז, מימין לשמאל: עומד: אלוף (מיל') רחבעם זאבי (גנדי) יושבים: מפקד פיקוד דרום אלוף שמואל גונן, הרמטכ"ל רב־אלוף דוד אלעזר, עוזר הרמטכ"ל אלוף עזר ויצמן.

על השולחן: מכשירי שט-900 עם מגבר שמע טל-92. התילים הצולבים (ג'מפרים) המשתלשלים מהתקרה הם אלתור לתוספת האזנה לרשתות רדיו, מעבר לתכנון המקורי של החפ"ק. בשולחן מותקנות מילואות לקווי נל"ן מגנטו, שיוצרו במש"א קשר. ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, אוסף דובר צה"ל, 4063/1.

חיל הקשר במלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

היערכות חיל הקשר והאלקטרוניקה

השנים ממלחמת ששת הימים ועד מלחמת יום הכיפורים היו שנות פעילות קדחתניות בחיל הקשר והאלקטרוניקה. בצד ההתעצמות חודשו מערכי הקשר העיקריים של יחידות השדה, תג״ם, ת״ג, תא״ג ורד״ט, שהוחלפו בציוד המודרני והמתקדם שהיה זמין באותה עת. נעשו השקעות מהותיות בפריסת תשתיות תקשורת תת־קרקעיות והקמת מתקני תקשורת ואתרי שליטה בגולן, ביהודה ובשומרון, ברצועת עזה ובסיני, ובפריסת קשר קווי תת־קרקעי למוצבים בקווי הגבול. מערך רכבי הקשר ותיבות הקשר הוחלף והורחב. יחידות הקשר אורגנו מחדש. מערך התחזוקה הותאם למשימות החדשות. נערכו אימונים בהיקף נרחב והיקף הפעילות המבצעית היה משמעותי. יחידות חיל הקשר והאלקטרוניקה היו ברמת כשירות ומוכנות גבוהה.

כמו במלחמת ששת הימים, עיקר התעבורה המבצעית והלוגיסטית עברה באותה עת באמצעות מברקים, אותם העבירו באמצעות טלפרינטרים, שפעלו על הטלפוניה הנייחת והניידת ועל אמצעי רדיו ת״ג ותג״ם. רוב תעבורת הטלפרינטרים היה מוצפן. מינואר 1972 החלו לפעול מכשירי פקסימיליה מוצפנים.

המפקדות הניידות היו מבוססות על רכב קשר ייעודי, שהותקן על נ״ינים, משאיות וזחל״מים, תוך מעבר מרכב קשר לתיבות קשר, כמקובל כיום.

מתקנים נייחים באתרים שולטים קישרו בין הכוחות הניידים הלוחמים לתשתיות הנייחות. בין המתקנים החשובים נציין את הר כנען, תל אביטל והחרמון בצפון, בעל חצור ומפקדת פיקוד מרכז בנווה יעקב במרכז, הר קרן, ג׳בל יעלק, אום־חשיבה וג׳בל קתרינה בדרום. תרנים גבוהים (בדרך כלל – 50 ו־70 מטר) במפקדות ובאתרי שליטה, הגדילו את הטווחים של ציוד התג״ם וציוד הרד״ט, ומערך שריון ומיגון של אנטנות במעוזים ובמוצבים שיפר את יכולת הספיגה.

בשנת 1973 גיבש החיל סמל ענידה חילי, דומה לסמל הכובע, מוקף בשלוש טבעות עם אלקטרונים. הסמל היה בעל רקע כחול כהה, הוא צבע דגלי האיתות, הצבע המסורתי של החיל.

בשנת 1975 מנה החיל 27,000 איש, בסדיר ובמילואים. בשירות סדיר היו 7,500 איש.

מערך הקשר איפשר שליטה בלחימה

חיל הקשר והאלקטרוניקה היה מוכן היטב למלחמת יום הכיפורים. הצטיידות בציוד חדיש, השקעה בתשתיות, תורת תפעול, הדרכה ואימונים, בצד כוננות גבוהה, יצרו בסיס לכשירות גבוהה ולמוכנות ליום פקודה. הניסיון שנרכש במלחמת ההתשה תרם לבניית היכולות, וחיילי החיל ומפקדיו היו מסורים ונחושים. כוננות 'כחול־לבן' במאי–אוגוסט 1973 נוצלה היטב לשיפור היערכות ומוכנות יחידות החיל.

למרות ההפתעה עם פתיחת המלחמה גויסו חיילי מילואים במהירות, ומערכות הקשר 'יוצבו' ופעלו במלואן תוך זמן קצר. החיל עמד במשימתו, לשמש 'זרוע המפקד לפיקוד ולשליטה', ולשליטה בכוחות הייתה השפעה מכרעת על תפקוד הצבא בלחימה. מערכות השליטה שחיל הקשר והאלקטרוניקה העמיד לרשות צה״ל עמדו במבחן המלחמה, סיפקו קשר רצוף ונתנו חופש פעולה מבצעי לשרשרת הפיקוד.

הפעלת אמצעי הקשר והרשתות השונות בעת הלחימה הייתה מורכבת, והיה צורך להתאים את מערכות הקשר בתכיפות ובלוחות זמנים קצרים למציאות משתנה בשדה הקרב. הדבר הביא לידי ביטוי את התרומה המבצעית הייחודית של אנשי חיל הקשר. לקציני הקשר, צמודים למפקדים ויד ימינם, היה משקל משמעותי בניהול הקרב, בכל הרמות (גדוד, חטיבה, אוגדה ופיקוד מרחבי). הדבר בלט במיוחד בהתמודדות המערך הסדיר בתחילת המלחמה, בקרבות הבלימה, במתקפות הנגד, בצליחת התעלה, ובקרבות במרחב גושן, בפריצה לסוריה ובקרבות החרמון.

קציני הקשר הבינו את מהלך הקרבות והתמונה המבצעית וידעו להתאים במהירות את מערכת הקשר לשינויי סד״כ, ציוות כוחות ומצבי קרב משתנים, וחבירה בין כוחות שונים, תוך שינוי גבולות גזרה ושילוב אוגדות מילואים במערך השליטה במהלך הלחימה, והקמת מפקדות מאולתרות כמענה לצרכים ייחודיים. המטה הכללי שלט ממצפ״ע (מוצב הפיקוד העליון) בקריה בתל אביב. פיקוד צפון שלט בכוחותיו ממפקדה עורפית בנצרת, הפעיל בשעות הלחימה הראשונות חפ״ק בנפח ותוך כדי הלחימה הקים מפקדה קדמית בהר כנען ('ארמון'). פיקוד דרום שלט בכוחותיו ממפקדה עורפית בבאר שבע וממפקדה קדמית באום־חשיבה ('דבלה'), שהוכנה מראש והופעלה במהלך יום הלחימה הראשון. השליטה באוגדות ובחטיבות הלוחמות התבססה בשעות הלחימה הראשונות על מתקנים נייחים ששימשו לשליטה בקו ברגיעה, ועם גיוס מערך המילואים עברה השליטה למפקדות ניידות. עיקר ניהול הקרב בלחימה נעשה מחפ״קים (חבורות פיקוד קדמיות).

חיל הקשר במלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

התקיים קשר אמין ורציף לכל המעוזים והמוצבים בקווי המגע, ולמעוזים ומוצבים שלא נשארו בידינו – עד לפינויים או לתפיסתם בידי האויב.

במהלך הלחימה ניווטה מפקדת חיל הקשר והאלקטרוניקה בהצלחה את תאום הפעלת הקשר המבצעי, תגבור כוח אדם במערכים הלוחמים (בעיקר תוך שימוש בקצונת מפקדת החיל ובמדריכי בסיס ההדרכה החיילי, בה"ד 7), הכשרה מקצועית מהירה בבה"ד 7 תוך כדי הלחימה ועדיפויות מערכי התחזוקה בנושאי קשר ואלקטרוניקה, ולאלה הייתה תרומה מהותית לתפקוד מערכות הקשר.

יחידת הל"א (לוחמה אלקטרונית) בחיל הקשר והאלקטרוניקה התחדשה והתעצמה אף היא בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים, שיפרה מאוד את אמצעי החסימה המוטסים והניידים, פיתחה תורת הפעלה מתאימה ושיפרה את התיאום עם גורמי המודיעין. פותחו מעוררי חסימה ייעודיים, נרכשו משדרים בעוצמה גבוהה, מקלטים ואנטנות, נבנו תק"שים ורק"שים, ומותקנו מטוסים. באפריל 1968 הפכה היחידה לגדוד, ולכל פיקוד מרחבי הוקצתה פלוגת ל"א, נקבעה לה תוכנית פעולה ואזורי פריסה, והיא תורגלה בביצוע משימותיה. במלחמת יום הכיפורים בוצעו בהצלחה אלפי משימות חסימה, ונעשו חסימות יעילות לרשתות הרדיו של האויב.

לתחזוקת הקשר והאלקטרוניקה חשיבות רבה ליכולת הלחימה, במיוחד על רקע 'פערים לוגיסטיים', מחסור בציוד ובאביזרים, שאפיין את צה"ל באותה עת. נושאי תחזוקת הקשר המרכזיים היו תחזוקה שוטפת של מחסני החירום ותחזוקה צמודה לכוחות הלוחמים בשדה הקרב. התחזוקה במלחמת יום הכיפורים, מלחמה קשה וממושכת בה נפגע רק"ם רב, הייתה משימה חשובה במיוחד לשמירה על יכולת הלחימה, ואתגר מיוחד למערך התחזוקה של חיל הקשר והאלקטרוניקה, שהגורמים העיקריים בו (מעבר לתחזוקה האורגנית ביחידות הלוחמות) היו פלוגות תחזוקת הקשר והאלקטרוניקה האוגדתיות (שהוקמו כלקח ממלחמת ששת הימים), בסיסי הציוד הפיקודיים (ובסיס הציוד המרחבי ברפידים), ששלחו חוליות מקצועיות לתגבור יחידות במרחב הפיקוד, בסיס החסנה קשר (בכפיפות למצל"ח) ומש"א קשר (בכפיפות לאגף האפסנאות).

במלחמת יום הכיפורים היו מערך ניהול כוח האדם והמערכות הלוגיסטיות בצה"ל מבוססים במלואם על מחשוב, שהתבצע במתקן המחשב המרכזי בממר"ם ותרם מהותית ליכולת צה"ל בנושאים אלה. מערך כוח האדם התמודד עם גיוס חפוז (לראשונה בסיוע מחשוב). התעורר קושי רב באיתור חיילים שהצטרפו ליחידות לוחמות ללא כל רישום, וקליטת חיילי מילואים שהגיעו מחו"ל, ולכן במהלך הלחימה נעשה 'מִפְקָד' לביצוע רישומת כוח אדם, לעדכון רשומות שיבוץ ביחידות ולביצוע תשלומים למשפחות אנשי המילואים (תשמ"ש – תשלום משפחתי), ואף הופקו המחאות למשפחות חיילי המילואים, כמקדמה על חשבון תשלומי הביטוח הלאומי. המחשוב במערך הלוגיסטי, בעיקר בנושאי תובלה, תחמושת, ציוד לחימה וחלפים, היה גורם מהותי וחשוב בתפקוד המערכת הלוגיסטית. המערכת עברה מדיווחים שבועיים ויומיים לדיווחים מדי מספר שעות, והייתה כלי מרכזי לניהול ולשליטה על הלוגיסטיקה בצה"ל.

תובנות לעתיד

האיומים על מדינת ישראל לא תמו. למרות השקעות ענק ומאמץ בטחוני מתמשך, מדינת ישראל עלולה להימצא שוב במצב קשה, כפי שעמדה במלחמת יום הכיפורים: לחימה אכזרית, קשה וממושכת על קיומה, בהפתעה, ועלינו להיערך לכך.

תפקוד המערכת הצבאית מותנה בפעולת מערכות הקשר והתקשוב, ויש לוודא כי יפעלו כראוי ביום פקודה, במלחמה כוללת, במבחן קשה וממושך. מה התובנות העולות ממלחמת יום הכיפורים, הרלוונטיות גם להווה ולעתיד של הקשר והתקשוב בצה"ל?

מאז מלחמת יום הכיפורים עד היום חלו שינויים רבים: האויב השתנה. הלחימה השתנתה, כלי הנשק השתנו. מערכות האלקטרוניקה, הקשר והתקשוב של היום, הצבאיות והאזרחיות, שונות עד מאוד מהמערכות שפעלו במלחמת יום הכיפורים: מחד התחלפו מאז מספר דורות טכנולוגיים, ומאידך התלות בתפקוד הקשר והתקשוב גדלה פי עשרות מונים (לא רק במערכות הצבאיות: גם במשק ובחברה האזרחית). למרות כל זאת, לקחי מלחמת יום הכיפורים, והתובנות העומדות בבסיסם, חייבים להמשיך להנחות את חיל הקשר והתקשוב. שתי התובנות המרכזיות הם האדם והמערכת הכוללת.

התובנה הראשונה היא כי הדבר המרכזי שלא השתנה, למרות כל השינויים וההתפתחויות הטכנולוגיות, היא התלות באנשים: במפעילים, בטכנאים, בתוכניתנים, שנדרשים לפעול בעת מבחן בראש צלול, במקצועיות, בתושייה, ביוזמה, בדבקות. מה יניע אנשים לעשות זאת אחרי לילות ללא שינה, כשאין אוכל, כשיורים עליהם, באי הוודאות של קרב, כשחבריהם נופלים לידם, כשגורל משפחתם לא ידוע להם? הכוח העיקרי הנדרש הוא תעצומות נפש, ויש לבנות תעצומות נפש אלה בדור הצעיר של המשרתים בחיל הקשר והתקשוב.

התובנה השנייה היא הצורך המתמיד בהכנת המערכת הכוללת ליום פקודה: מלחמת יום הכיפורים הייתה מבחן עליון למדינת ישראל, למערכת הצבאית ולמערכת האזרחית, ומאז לא עמדנו במבחנים כאלה. החשיבות הקריטית של מערכות אלה לתפקוד הצבא והמדינה מחייבת השקעות מתאימות בהיערכות למבחן זה, תרגול מתמיד, והפקת לקחים מתמשכת, ועלינו לוודא שכך נעשה.

מקבלי העיטורים בחיל הקשר במלחמת יום הכיפורים

נכתב ומופק באתר ההנצחה הצה"לי לחללי חי"ק ולהנחלת המורשת

חיילים ומפקדים בחיל הקשר והאלקטרוניקה להם הוענקו עיטורים וציונים לשבח במלחמת יום הכיפורים

רב"ט משה ישראלי

במלחמת יום הכפורים השתתף רב"ט משה ישראלי בקרבות רמת־הגולן בתפקיד קשר בזחל"ם פיקוד. הזחל"ם שבו נע נפגע מאש האויב ויצא מכלל שימוש.
האויב המשך לירות באנשי צוות הזחל"ם וניתנה הוראה לנטשו ולנוע רגלית לעבר כוחותינו. רב"ט משה ישראלי עזב את המקום ועלה לגדה של הוואדי שבו היה הזחל"ם. בדרכו ראה את מפקדו נע בשטח תחת אש אויב כשהוא פצוע. הוא רץ אל מפקדו, וגרר אותו כ־50 מטר מהמקום שהיו בו.
כאשר הבחינו בחיילי אויב המחפשים אחרי צוות הזחל"ם החליט רב"ט משה ישראלי להמשיך לנוע עם מפקדו ולהיחלץ מהאזור. במשך התנועה להחלצות ירה מדי־פעם בחיילי האויב והצליח להתחמק מפניהם כשהוא תומך כל העת במפקדו ואף חבש אותו ע"מ לעצור את שטף הדם.
לאחר כ־5 שעות הגיעו רב"ט משה ישראלי ומפקדו לשטח כוחותינו, המפקד פונה, ואילו הוא המשך בלחימה. במעשיו אלה גילה רב"ט משה ישראלי אומץ־לב, תושייה ואחוות לוחמים למופת.
על מעשה זה הוענק לו עיטור המופת לפי חוק העיטורים בצבא ההגנה לישראל.

סרן אפרים פורטיס

לאות ולעדות כי סרן פורטיס אפרים מ.א 201205 גילה אומץ לב הראוי לשמש מופת במלחמת יום הכיפורים. בליל 16-15 באוקטובר 1973 שימש סרן אפרים פורטיס כקצין באזור הצליחה. מיד עם תחילת המלחמה נפצע בגבו מרסיסי פגז – למרות זאת המשיך למלא את תפקידו לאחר 3 ימים נפצע שנית בשתי ידיו – ועל אף היותו פצוע וחסר יכולת להשתמש בידיו, המשיך למלא למופת את תפקידו במשך כל הזמן, עד שפונה לתאג"ד בפקודה.
במעשיו אלה גילה אומץ לב, דוגמה אישית ומנהיגות למופת.
על מעשה זה הוענק לו עיטור המופת לפי חוק העיטורים בצבא ההגנה לישראל.

סרן משה שפירא ז"ל

לאות ולעדות כי סרן שפירא משה מ.א 499818 גילה אומץ לב הראוי לשמש מופת במלחמת יום הכיפורים. במלחמת יום הכיפורים שימש סרן משה שפירא בתפקיד קצין קשר באזור הגשרים. במשך השבוע שבין ה-17 באוקטובר עד ה-23 באוקטובר היה האזור כולו נתון להפגזות כבדות של האויב ולתקיפות מטוסים.
סרן משה שפירא ז"ל ביצע משימותיו ללא נטילת מחסה, כאשר הוא חשוף לאש הארטילרית הכבדה.
במעשיו אלה גילה סרן משה שפירא אומץ לב ודבקות למופת במשימה.
על מעשה זה הוענק לו עיטור המופת לפי חוק העיטורים בצבא ההגנה לישראל.

רס"ן חנן שוורץ

לאות ולעדות כי רס"ן שוורץ חנן מ.א 962278 מילא את תפקידו במלחמת יום הכיפורים.
במלחמת יום הכיפורים שירת רס"ן חנן שוורץ בתפקיד קצין קשר חטיבת 188.
עם פרוץ המלחמה השתתף בקרבות בגזרה הדרומית של רמת הגולן. באזור נפח הכווין את כוחותינו העולים לרמת הגולן.
יחד עם קציני מטה נוספים של יחידתו נתרם לארגן כוחות חדשים של צוותי טנקים ושליחתם במהירות לשדה הקרב. במשך הלחימה הצטרף ליחידה אחרת ונטל חלק בקרבות הלחימה וההבקעה ברמת הגולן. בתום הקרבות שב ליחידתו הראשונה ועסק בארגונה.
במעשיו אלה גילה רס"ן חנן שוורץ יוזמה, תושייה ודבקות במשימה.
על מעשה זה הוענק לו צל"ש הרמטכ"ל לפי חוק העיטורים במדינת ישראל.